

УДК 341.645(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.4.7>

МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД: ДОСВІД УКРАЇНИ

Гроховська К.О.,

студентка Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

ORCID: 0009-0006-3160-0852

e-mail: katyagrokhovska27@gmail.com

Котляр А.В.,

студентка Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

ORCID: 0009-0003-7101-8427

e-mail: kotliaravrora13@gmail.com

Шульга В.О.,

доктор філософії,

асистентка кафедри міжнародного права

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

ORCID: 0000-0002-2482-849X

e-mail: vika.shulha@ukr.net

Гроховська К.О., Котляр А.В., Шульга В.О. Міжнародний кримінальний суд: досвід України.

У статті досліджується діяльність Міжнародного кримінального суду (МКС) у контексті збройного конфлікту між Російською Федерацією та Україною. Виклад основного матеріалу охоплює аналіз юрисдикції МКС, його ролі в розслідуванні воєнних злочинів, а також співпраці України з цим судом. Автори зазначають, що за останні десятиліття збройні конфлікти призвели до численних порушень міжнародного гуманітарного права, які кваліфікуються як геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності. Генеральний секретар ООН та Генеральна Асамблея ООН наголошують на важливості відповідальності за такі порушення та необхідності ефективних розслідувань. Проте значна кількість таких злочинів залишається безкарною. Стаття розглядає хронологію російської агресії проти України, починаючи з 2014 року, включаючи анексію Криму та подальші воєнні дії на Донбасі, а також повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році. Підкреслюється важливість міжнародного засудження цих дій, зокрема через резолюції Генеральної Асамблеї ООН. Також вказується на документально зафіксовані воєнні злочини, скоєні РФ на окупованих територіях, які підпадають під юрисдикцію МКС відповідно до статей 6, 7, 8 та 8 bis Римського статуту. Окремо розглянуто питання юрисдикції МКС щодо злочинів, скоєних на території України, а також механізми співпраці між Україною та Судом. Україна, не будучи державою-учасницею Римського статуту, скористалася механізмом визнання юрисдикції МКС через подачу відповідних декларацій у 2014 та 2015 роках. Це дозволило МКС розпочати попереднє розслідування, яке у 2022 році переросло в повноцінне кримінальне провадження. Важливим кроком у цьому процесі стало ухвалення Україною Закону про співпрацю з МКС, який визначив правові механізми такої взаємодії. Стаття також аналізує діяльність Офісу прокурора МКС, який неодноразово направляв місії в Україну для збору доказів, а також роль міжнародних партнерів у процесі документування воєнних злочинів. Зазначається, що розслідування МКС здійснюється у взаємодії з національними органами правосуддя, адже МКС має доповнювальну, а не замінюючу роль щодо національних судових систем. Окремо акцентовано увагу на необхідності створення спеціального міжнародного трибуналу для розслідування злочину агресії Російської Федерації. Це питання залишається на

порядку денному міжнародної спільноти, оскільки злочинні агресії є одним із ключових моментів у контексті воєнного конфлікту.

Ключові слова: Міжнародний кримінальний суд, воєнні злочини, геноцид, злочини проти людяності, агресія, юрисдикція МКС, розслідування, відповідальність, Україна, міжнародне право, правосуддя, воєнні дії.

Hrokhovska K.O., Kotliar A.V., Shulga V.O. The International Criminal Court: Ukraine's experience.

This article explores the activities of the International Criminal Court (ICC) in the context of the armed conflict between the Russian Federation and Ukraine. The main content includes an analysis of the ICC's jurisdiction, its role in investigating war crimes, and Ukraine's cooperation with the Court. The authors note that in recent decades, armed conflicts have led to numerous violations of international humanitarian law, classified as genocide, war crimes, and crimes against humanity. The UN Secretary-General and the UN General Assembly emphasize the importance of accountability for such violations and the need for effective investigations. However, a significant number of such crimes remain unpunished. The article examines the chronology of Russian aggression against Ukraine, starting in 2014, including the annexation of Crimea and subsequent military actions in Donbas, as well as Russia's full-scale invasion in 2022. The importance of international condemnation of these actions is highlighted, particularly through UN General Assembly resolutions. The article also points to documented war crimes committed by Russia in occupied territories, which fall under the ICC's jurisdiction according to Articles 6, 7, 8, and 8 bis of the Rome Statute. A separate section discusses the ICC's jurisdiction over crimes committed on Ukrainian territory and the mechanisms of cooperation between Ukraine and the Court. Ukraine, not being a state party to the Rome Statute, used the mechanism of accepting the ICC's jurisdiction by submitting relevant declarations in 2014 and 2015. This allowed the ICC to initiate a preliminary investigation, which developed into a full-fledged criminal proceeding in 2022. A significant step in this process was Ukraine's adoption of the Law on Cooperation with the ICC, which established legal mechanisms for such interaction. The article also analyzes the activities of the ICC Prosecutor's Office, which has repeatedly sent missions to Ukraine to collect evidence, as well as the role of international partners in documenting war crimes. It is noted that ICC investigations are conducted in coordination with national judicial bodies, as the ICC has a complementary, rather than substitutive, role concerning national judicial systems. Special attention is given to the need to establish a special international tribunal to investigate the crime of aggression by the Russian Federation. This issue remains on the international agenda, as the crime of aggression is one of the key aspects of the armed conflict.

Key words: International Criminal Court, war crimes, genocide, crimes against humanity, aggression, ICC jurisdiction, investigation, accountability, Ukraine, international law, justice, armed conflict.

Постановка проблеми. Міжнародний кримінальний суд (МКС) виконує важливу функцію у сфері міжнародного правосуддя, займаючись розглядом воєнних злочинів, злочинів проти людяності, геноциду та злочину агресії. Україна не є учасницею Римського статуту, однак у 2014 та 2015 роках двічі звернулася до МКС, визнаючи його юрисдикцію ad hoc щодо подій під час Євромайдану та збройного конфлікту на своїй території.

Метою статті є комплексний аналіз співпраці України з Міжнародним кримінальним судом (МКС) у контексті розслідування та притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду в Україні. Дослідження спрямоване на оцінку механізмів взаємодії між Україною та МКС, правових підстав визнання юрисдикції Суду, а також рівня імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство.

Стан опрацювання проблематики. Питання взаємодії України з МКС є предметом наукових досліджень, зокрема у працях Гутника В.В., Щура Б.В. та Шипка С.О. Автори аналізують проблеми юрисдикції Суду, оцінюють відповідність національного законодавства міжнародним стандартам та досліджують практичні аспекти співробітництва України з МКС. Науковці відзначають, що до недавнього часу ефективність переслідування міжнародних злочинів в Україні була обмеженою через прогалини в законодавстві та недостатню підготовку фахівців. Проте повноцінне членство України у МКС в подальшому відкриє нові можливості для реформування правової системи, підвищення рівня відповідальності за міжнародні злочини та активної участі в міжнародному правосудді.

Виклад основного матеріалу. За останні десятиліття збройні конфлікти призвели до значних людських втрат, зокрема серед цивільного населення. Систематичні порушення норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини набули масового характеру, що у деяких випадках може свідчити про вчинення найтяжчих міжнародних злочинів, таких як геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності. Встановлення відповідальності за такі порушення є фундаментальним юридичним обов'язком держав і міжнародного співтовариства, що спрямоване на забезпечення справедливості, відновлення прав потерпілих та зміцнення міжнародного правопорядку. Генеральний секретар ООН наголошує на необхідності дотримання верховенства права, забезпечення рівності перед законом та неупередженого правосуддя [1, п. 6]. Попри існуючі міжнародні зобов'язання та національні механізми кримінальної відповідальності за геноцид, воєнні злочини та агресію, значна частина таких злочинів залишається безкарною.

Міжнародний збройний конфлікт між Російською Федерацією (РФ) та Україною триває з 2014 року. Офіційним початком агресії РФ вважається 20 лютого 2014 року, коли було зафіксовано порушення державного кордону України та блокування українських військових частин у Криму. Подальша анексія Криму 18 березня 2014 року була засуджена міжнародною спільнотою, зокрема Генеральною Асамблеєю ООН у резолюції A/RES/71/205, де було підтверджено невизнання анексії та зафіксовано систематичні порушення прав людини на окупованій території [2].

Збройний конфлікт на сході України загострився після нелегітимних «референдумів» у травні 2014 року, коли так звані «ДНР» та «ЛНР» оголосили про свою «незалежність». РФ підтримувала ці утворення військами та озброєнням, що сприяло подальшій ескалації конфлікту. Мінські угоди (2014, 2015) не привели до сталого припинення бойових дій. У лютому 2022 року РФ визнала «ДНР» та «ЛНР», після чого 24 лютого розпочала повномасштабну агресію проти України. Дії РФ були засуджені міжнародною спільнотою, зокрема в резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/1 від 2 березня 2022 року [3].

Воєнні злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях України, підпадають під дію статей 6, 7, 8 та 8 bis Римського статуту Міжнародного кримінального суду [4]. До таких злочинів належать:

- масові вбивства, катування, сексуальне насильство (Буча, Маріуполь, Тростянець);
- руйнування житлової інфраструктури (Харків, Маріуполь, Краматорськ);
- мародерство;
- знищення медичних, освітніх, культурних об'єктів та обстріли цивільних об'єктів [5].

Злочини, вчинені РФ на території України, потребують належної правової оцінки, а винні особи повинні бути притягнуті до відповідальності відповідно до норм міжнародного права та принципів невідворотності покарання.

Відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду [4], МКС має юрисдикцію щодо воєнних злочинів, вчинених у межах збройної агресії Російської Федерації проти України. Його діяльність ґрунтується на принципі комплементарності, що передбачає пріоритет національних органів правосуддя у розслідуванні та притягненні винних осіб до відповідальності. З метою виконання своїх міжнародних зобов'язань Україна має забезпечити належне розслідування воєнних злочинів, а також ефективне збирання доказів, що відповідають міжнародним стандартам.

Смирнов М.І. підкреслює, що забезпечення ефективного розслідування воєнних злочинів та дотримання міжнародних стандартів збирання доказів є не лише виконанням зобов'язань, передбачених Римським статутом, але й важливим елементом для зміцнення міжнародної довіри до правової системи України [6, с. 542]. Для реалізації цього завдання в Україні було ухвалено низку законодавчих ініціатив, спрямованих на посилення співпраці з Міжнародним кримінальним судом (МКС). Однією з таких ініціатив став Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» [7], який набув чинності 20 травня 2022 року. Цей закон врегулював низку важливих аспектів, зокрема процедуру арешту осіб на запит МКС, захист інформації, що стосується національної безпеки, компенсацію витрат на співпрацю з Судом та уточнення прав осіб, яких це стосується. Згідно зі статтею 12(2) Римського статуту [4], країни мають першочергове право здійснювати кримінальне переслідування за міжнародні злочини. Міжнародний кримінальний суд може втрутитися лише у випадку, якщо національні органи неспроможні або відмовляються здійснювати розслідування або кримінальне переслідування відповідних злочи-

нів. Враховуючи це, зміцнення співпраці з МКС є важливим кроком для покращення ефективності національної правової системи та реалізації міжнародних зобов'язань України в контексті розслідування воєнних злочинів.

У 2014 році Україна, хоча й не була учасницею Римського статуту, визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду відповідно до статті 12(3) *Римського статуту*. Україна подала дві декларації, що стосувалися подій на Майдані та злочинів, вчинених після 20 лютого 2014 року.

Для виконання міжнародних зобов'язань у галузі кримінального правосуддя Верховна Рада України ухвалила кілька важливих законодавчих актів. Одним з них стала Заява Верховної Ради України від 25 лютого 2014 року № 790-VII [8], яка передбачала визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо злочинів проти людяності, скоєних вищими посадовими особами держави, що призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних протестів, що відбувалися з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року. 4 лютого 2015 року Верховна Рада ухвалила Постанову № 145-VIII [9], яка розширила юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на воєнні злочини та злочини проти людяності, скоєні посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних угруповань «ДНР» і «ЛНР», що також призвели до серйозних наслідків та масового вбивства українських громадян.

11 грудня 2020 року прокурор МКС заявив, що є достатні підстави для визнання наявності воєнних злочинів та злочинів проти людяності в Україні. 25 лютого 2022 року, після початку повномасштабного вторгнення РФ, прокурор Карім Ахмад Хан заявив про намір розслідувати акти геноциду, злочини проти людяності та воєнні злочини [11]. 28 лютого того ж року він оголосив про початок повного розслідування, а 2 березня отримав направлення від 39 держав, що дозволило офіційно розпочати процес розслідування відповідно до статті 14 Римського статуту [4]. 3 березня 2022 року в Україну прибула слідча група МКС для збору доказів і проведення розслідувань. Ці кроки засвідчують важливість співпраці між Україною та МКС у боротьбі з воєнними злочинами та забезпеченні міжнародної справедливості в умовах збройного конфлікту. У листопаді 2022 року Окружний суд Гааги визнав, що Росія контролювала так звану «ДНР» з 2014 року, що підтверджено у справі щодо збиття МН17. Міжнародний кримінальний суд (МКС) розслідує злочини Росії на території України з початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року [12]. У травні 2022 року Верховна Рада ухвалила Закон України від 03.05.2022 № 2236-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом», який дозволив Офісу прокурора МКС проводити розслідування в Україні [13]. Розслідування розпочалося після звернення 43 країн-учасниць Римського статуту. Вперше в історії МКС став учасником Спільної слідчої групи за участю України та низки європейських країн. Воєнні злочини Росії включають вбивства, катування, зґвалтування, знищення культурної спадщини, обмеження української мови та ідеологічний вплив на окупованих територіях. Україна співпрацює з міжнародними партнерами, зокрема ЄС та Євроюстом, у зборі доказів та розслідуванні злочинів. Очікується, що створення спеціального трибуналу для злочину агресії залишатиметься на порядку денному [12].

Історичні прецеденти свідчать про ефективність міжнародних трибуналів у переслідуванні воєнних злочинців. Зокрема, Міжнародний трибунал для колишньої Югославії, створений Радою Безпеки ООН у 1993 році, розглядав справи щодо злочинів, скоєних під час конфліктів на території колишньої Югославії, і виніс 90 обвинувальних вироків. Досвід цього трибуналу має велике значення для України, яка внаслідок агресії Росії постала перед серйозним викликом у виявленні та покаранні осіб, відповідальних за воєнні злочини на її території. У цьому контексті важливою є міжнародна співпраця, яка забезпечує не лише засудження злочинців, а й реальне виконання вироків міжнародних судів. Зокрема, Закон України від 16 травня 2012 року № 4703-VI [14], який ратифікував Угоду між Україною та ООН про виконання вироків МТКЮ, є важливим кроком у забезпеченні правосуддя. Ратифікація цієї угоди дозволяє Україні виконувати рішення МТКЮ на своїй території, що є необхідним для інтеграції національного правосуддя в міжнародну систему. Таке співробітництво між Україною та міжнародними правовими інститутами, зокрема з Міжнародним кримінальним судом (МКС), дозволяє інтегрувати національне законодавство з міжнародними стандартами правосуддя та зміцнити боротьбу з безкарністю за воєнні злочини.

21 серпня 2024 року Верховна Рада України ухвалила Закон України № 3909-IX [15] щодо ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) та його поправок. Як зазначив парламентський Комітет із питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва, необхідність ратифікації зумовлена тим, що МКС є ключовим міжнародно-правовим механізмом для притягнення до відповідальності воєнних злочинців, зокрема російських [16]. Крім того, ухвалення цього рішення є зобов'язанням України відповідно до статті 8 Угоди про асоціацію з Європейським Союзом [17]. Ратифікація Римського статуту та відповідні законодавчі зміни становлять важливий крок для посилення співпраці з МКС. Водночас на практиці можуть виникати труднощі у виконанні рішень суду, зокрема щодо екстрадиції та міжнародної взаємодії. Одна з основних проблем полягає в тому, що юрисдикція МКС щодо злочину агресії обмежена: такі справи розглядаються лише за умови, що обидві сторони конфлікту є учасниками Статуту. Очікується, що у 2024 році Асамблея країн-учасниць розгляне питання про внесення змін до цієї норми, що могло б усунути наявні обмеження. Хоча приєднання до Римського статуту розширює можливості України у співпраці з МКС, у процесі імплементації положень документа в національне законодавство залишаються певні виклики. Важливо також зазначити, що інтеграція норм міжнародного кримінального права у внутрішню правову систему України сприятиме гармонізації законодавства з міжнародними стандартами. Це підвищить ефективність боротьби з найтяжчими злочинами, покращить механізми правосуддя та сприятиме розвитку судової системи відповідно до вимог міжнародного права. Таким чином, хоча ухвалення рішення про ратифікацію Римського статуту є значним прогресом на шляху до міжнародного правосуддя, низка питань потребує подальшого врегулювання. Для повноцінної реалізації положень Статуту та ефективної співпраці з міжнародними партнерами необхідно усунути наявні правові обмеження, що стосуються юрисдикції МКС, екстрадиції та імплементації норм міжнародного права у національне законодавство.

Висновки. Міжнародний кримінальний суд (МКС) займається розслідуванням воєнних злочинів, злочинів проти людяності та ймовірного геноциду, скоєних на території України з 2014 року. Україна подала дві заяви про визнання юрисдикції МКС: першу – у 2014 році, що стосувалася подій Революції Гідності, і другу – у 2015 році, яка охоплювала злочини, вчинені під час анексії Криму та війни на Донбасі. З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації (РФ) в 2022 році, прокурор МКС Карім Хан відкрив повноцінне розслідування. Справи, розпочаті у 2014–2015 роках, включають розгляд масових убивств протестувальників під час Революції Гідності, політичні переслідування в Криму, незаконні арешти, викрадення та тортури українських активістів і кримських татар, а також воєнні злочини, скоєні під час бойових дій на Донбасі. Докази цих злочинів збиралися як національними органами, так і міжнародними слідчими. Після 2022 року розслідування зосереджене на воєнних злочинах, зокрема масових убивствах мирного населення в Бучі, Ізюмі, Маріуполі, Херсоні, ракетних ударах по цивільних об'єктах, катуваннях і депортації українських дітей. Одним із перших рішень МКС стало видача ордерів на арешт президента РФ Володимира Путіна та уповноваженої з прав дитини Марії Львової-Белової в 2023 році за незаконне переміщення дітей. Подальші можливі рішення в цих справах включають видачу ордерів на арешт інших високопосадовців РФ та командирів, які віддавали накази або безпосередньо брали участь у скоєнні злочинів. Суд також може офіційно кваліфікувати дії російських військових як воєнні злочини, злочини проти людяності або навіть геноцид, що створить юридичне підґрунтя для міжнародних санкцій і подальших судових процесів. Також розглядається можливість створення спеціального міжнародного трибуналу, подібного до Нюрнберзького або Гаазького трибуналів, для розгляду злочинів РФ. Ще одним варіантом є розгляд окремих справ у національних судах України, які можуть винести рішення щодо воєнних злочинців, навіть заочно. Крім того, країни, що мають універсальну юрисдикцію, можуть судити підозрюваних на своїй території у разі їх затримання. У перспективі визнання геноциду або системних злочинів може посилити політичний тиск на РФ, сприяти збільшенню воєнної та фінансової підтримки України, а також створенню механізму компенсації збитків. Важливим кроком у цьому напрямку стало рішення Верховної Ради України, яка ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду та поправки до нього. Це дозволяє Україні повністю інтегруватися в систему міжнародного кримінального правосуддя, спрощує співпрацю з МКС і зміцнює правові механізми притягнення до відповідальності осіб, винних у найтяжчих злочинах. Таким чином, МКС продовжує розслідування, а подальші рішення можуть мати як судовий, так і політичний вплив на хід війни та майбутню відповідальність винних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The rule of law and transitional justice in conflict and postconflict societies. Доповідь Генерального Секретаря. Документ ООН S/2004/616. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/527647?ln=ru> (Дата звернення 14.03.2025 р.)
2. Положення в галузі прав людини в Автономній Республіці Крим та місто Севастополь (Україна). Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй A/RES/71/205 від 19.12.2016 р. URL: <https://www.un.org/> (дата звернення 14.04.2025 р.)
3. Агресія проти України. Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй A/RES/ES-11/1 від 02.03.2022 р. URL: <https://www.dw.com/en/ukraine-icc-to-investigate-suspected-war-crimes-as-it-happened/a-60977270> (дата звернення 14.03.2025 р.)
4. Rome Statute of the International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf> (дата звернення 14.03.2025 р.)
5. Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes Against Humanity committed in Ukraine since 24 February 2022, by Professors Wolfgang Benedek, Veronika Bilková and Marco Sassòli. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/a/515868.pdf> (дата звернення 14.03.2025 р.)
6. Смирнов М.І. Концептуальні питання ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду та співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом в контексті військової агресії Росії проти України. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 1. С. 542–546
7. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом : Закон України від 03.05.2022 № 2236-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text> (дата звернення: 14.03.2025).
8. Заява Верховної Ради України від 25.02.2014 № 790-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text> (дата звернення: 28.03.2025).
9. Постанова Верховної Ради України № 145-VIII від 8 вересня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text> (дата звернення: 28.03.2025).
10. Дульнєва Н. Міжнародний кримінальний суд. Питання і відповіді. *Судоустрій і судочинство в Україні*. 2007. № 1. С. 111–114.
11. Khan, Karim Ahmad. Statement of ICC Prosecutor, Karim A.A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: «I have decided to proceed with opening an investigation.» ICC. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-i-have-decided-proceed-opening> (дата звернення 14.03.2025 р.)
12. Borger, Julian. ICC prosecutor to investigate possible war crimes in Ukraine. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/feb/28/ukraine-russia-belarus-war-crimes-investigation-the-hague> (дата звернення 14.03.2025 р.)
13. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом : Закон України від 03.05.2022 № 2236-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text> (дата звернення: 14.03.2025).
14. Про ратифікацію Угоди між Україною та Організацією Об'єднаних Націй про виконання вироків, винесених Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії : Закон України від 16.05.2012 № 4703-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4703-17#Text> (дата звернення: 28.03.2025).
15. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 21.08.2024 № 3909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text> (дата звернення: 28.03.2025).
16. Комітет з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва. Верховна Рада України: <https://komzak.rada.gov.ua/> (дата звернення: 28.03.2025).
17. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, опей КИМ <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18>.